

Şəhər mühiti və memarlığın müəllim və tələbələrin psixologiyasına təsiri

Sevinc Orucova

Açar sözlər: *şəhər mühiti, memarlıq, müəllim, tələbə, psixologiya*

Keywords: *urban environment, architecture, teacher, student, psychology*

Müasir dövrdə şəhərləşmə prosesinin sürətlənməsi insanların həyat tərzinə, sosial münasibətlərinə və psixoloji vəziyyətinə mühüm təsir göstərir. Şəhər mühiti yalnız insanların yaşayış və fəaliyyət məkanı deyil, həm də onların emosional, idrak və davranış xüsusiyyətlərini formalaşdıran əsas amillərdən biridir. Xüsusilə təhsil müəssisələrinin yerləşdiyi şəhər mühiti və həmin binaların memarlıq xüsusiyyətləri müəllim və tələbələrin tədris prosesindəki fəallığına, motivasiyasına, yaradıcılığına və psixoloji rifahına birbaşa təsir edir.

Memarlıq insanların gündəlik həyat keyfiyyətini müəyyən edən mühüm sahələrdən biridir. Təhsil müəssisələrinin layihələndirilməsi zamanı təbii işıqlandırma, havalandırma, akustika, rəng seçimi, yaşıllıq sahələrinin mövcudluğu və daxili məkanın funksional təşkili kimi amillər nəzərə alındıqda daha sağlam və məhsuldar təhsil mühiti formalaşır.

Rahat və estetik cəhətdən cəlbedici mühit müəllimlərin peşə fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir, tələbələrin isə diqqətini, öyrənmə motivasiyasını və akademik nailiyyətlərini artırır. Əksinə, səs-küylü, sıx məskunlaşmış, yaşıllıq sahələri az olan şəhər mühiti, həmçinin qeyri-funksional memarlıq həlləri stress, yorğunluq, diqqət pozğunluğu və emosional gərginliyin yaranmasına səbəb ola bilər. Bu baxımdan şəhərsalma və memarlıq yalnız estetik deyil, həm də psixoloji sağlamlıq baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu məqalənin məqsədi şəhər mühiti və memarlığın müəllim və tələbələrin psixologiyasına təsirini elmi baxımdan araşdırmaq, müsbət və mənfi təsir göstərən amilləri müəyyənləşdirmək, həmçinin sağlam və səmərəli təhsil mühitinin formalaşdırılması üçün tövsiyələr irəli sürməkdir.

Şəhər mühiti insanların fiziki və psixoloji sağlamlığını formalaşdıran əsas amillərdən biridir. Sürətli şəhərləşmə, əhalinin sıxlığı, nəqliyyatın intensivliyi, səs-küy, hava çirklənməsi və yaşıllıq sahələrinin azalması insanların gündəlik həyatına və emosional vəziyyətinə təsir göstərir. Araşdırmalar göstərir ki, sağlam şəhər mühiti insanların stress səviyyəsini azaldır, sosial münasibətləri gücləndirir və həyat keyfiyyətini yüksəldir.

Müəllim və tələbələr günlərinin böyük hissəsini təhsil müəssisələrində keçirdikləri üçün şəhər mühitinin xüsusiyyətləri onların əmək və təhsil fəaliyyətinə birbaşa təsir edir. Rahat nəqliyyat, təhlükəsiz küçələr və yaşıllıqla əhatə olunmuş ərazilər psixoloji rahatlıq yaradır və iş qabiliyyətini artırır. Təhsil müəssisələrinin memarlıq quruluşu tədrisin keyfiyyətinə mühüm təsir göstərir. Sınıf otaqlarının genişliyi, təbii işıqlandırma, havalandırma sistemi, rəng seçimi və akustik şərait insanların emosional vəziyyətini və diqqətini formalaşdırır.

Geniş, işıqlı və müasir dizaynlı auditoriyalar tələbələrdə öyrənməyə marağı artırır, müəllimlərdə isə peşə motivasiyasını yüksəldir. Dar, qaranlıq və zəif havalandırılan otaqlarda isə yorğunluq, diqqətin azalması və gərginlik daha çox müşahidə olunur.

Təhsil müəssisələrinin yaxınlığında parkların, ağacların və istirahət zonalarının olması müəllim və tələbələrin psixoloji sağlamlığına müsbət təsir göstərir. Yaşillıq stress hormonlarının azalmasına, emosional gərginliyin aradan qalxmasına və diqqətin bərpasına kömək edir. Fasilə zamanı açıq havada qısa gəzintilər zehni yorğunluğu azaldır, yaradıcılığı və məhsuldarlığı artırır. Buna görə də müasir universitet və məktəb kampuslarında landşaft memarlığına xüsusi diqqət yetirilir.

Memarlıqda istifadə olunan rənglər də müəllim və tələbələrin emosiyalarına təsir göstərir. Açıq mavi və yaşıl tonlar sakitlik hissi yaradır, diqqəti artırır və stressi azaldır. Sarı rəng yaradıcılığı stimullaşdırır, ağ rəng isə təmizlik və genişlik hissi yaradır. Mebelin rahat yerləşdirilməsi, kifayət qədər təbii işıq və müasir texniki avadanlıq tədris prosesinin səmərəliliyini yüksəldir. Daxili dizaynın funksional təşkili müəllim və tələbələrin ünsiyyətini və əməkdaşlığını gücləndirir.

Şəhərdə nəqliyyat sıxlığı, səs-küy, hava çirklənməsi və insanların həddindən artıq çoxluğu müəllim və tələbələrdə yorğunluq, əsəbilik, diqqət dağınıqlığı və emosional gərginlik yarada bilər. Bu amillər uzun müddət davam etdikdə təhsil keyfiyyətinə və iş məhsuldarlığına mənfi təsir göstərir. Buna görə də şəhərsalma siyasətində təhsil müəssisələrinin yerləşdirilməsi, yaşillıq sahələrinin artırılması, səs-küyün azaldılması və sağlam memarlıq prinsiplərinin tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müasir memarlıq konsepsiyalarında insan

amili əsas yer tutur. Təhsil binalarında enerjiyə qənaət edən texnologiyalar, geniş pəncərələr, təbii işıqlandırma, səmərəli havalandırma və əlçatan məkanlar yaradılmalıdır. İstirahət guşələri, yaşıl həyətlər və sosial ünsiyyət məkanları müəllim və tələbələrin psixoloji rifahını yaxşılaşdırır. Belə mühit tədrisin keyfiyyətini yüksəldir, motivasiyanı artırır, stressi azaldır və sağlam təhsil mühitinin formalaşmasına xidmət edir. Bu səbəbdən şəhər mühiti və memarlıq yalnız estetik deyil, həm də psixoloji və sosial inkişaf baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, şəhər mühiti və memarlıq müəllim və tələbələrin psixoloji vəziyyətinə, təhsil fəaliyyətinə və ümumi həyat keyfiyyətinə mühüm təsir göstərən amillərdəndir. Sağlam şəhər mühiti, yaşıllıq sahələrinin mövcudluğu, təhlükəsiz nəqliyyat infrastrukturu və funksional memarlıq insanların emosional rifahını artırır, stress səviyyəsini azaldır və tədris prosesinin səmərəliliyini yüksəldir.

Ümumiyyətlə, təhsil müəssisələrinin memarlıq xüsusiyyətləri – təbii işıqlandırma, keyfiyyətli havalandırma, rahat auditoriyalar, akustik şərait və estetik daxili dizayn müəllimlərin peşə fəaliyyətinə və tələbələrin öyrənmə motivasiyasına müsbət təsir göstərir. Əksinə, səs-küylü, sıx və qeyri-funksional şəhər mühiti, eləcə də zəif layihələndirilmiş təhsil binaları psixoloji gərginliyin, yorğunluğun və diqqət pozğunluğunun artmasına səbəb ola bilər. Müasir şəhərsalma və memarlıq siyasətində insan amilinə üstünlük verilməsi, ekoloji cəhətdən sağlam və psixoloji baxımdan komfortlu təhsil mühitinin yaradılması əsas məqsədlərdən biri olmalıdır. Bu istiqamətdə yaşıllıq zonalarının genişləndirilməsi, innovativ memarlıq üsullarının tətbiqi və təhsil müəssisələrinin beynəlxalq standartlara uyğun layihələndirilməsi gələcək nəsillərin sağlam inkişafına və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə mühüm töhfə verəcəkdir.

Beləliklə, şəhər mühiti və memarlığın müəllim və tələbələrin psixologiyasına təsiri yalnız fərdi rifah baxımından deyil, həm də cəmiyyətin sosial, mədəni və intellektual inkişafı baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat

1. Məmmədov, R. (2018). *Şəhərsalma və memarlığın əsasları*. Elm.
2. Əliyev, A. (2020). *Ekoloji psixologiya*. Təhsil.
3. Hüseynov, F. (2021). *Təhsil mühitinin psixoloji əsasları*. Elm və Təhsil.
4. World Health Organization. (2016). *Urban green spaces and health: A review of evidence*.